

Kan Norden bruges til noget?

Kampen for de „nordiske værdier“ er en kulturkamp snarere end en kamp om detaljer i samfundsopbygningen

Af Jesper Morville

Den danske regering har erklæret klassekampen for død og ideologier for noget bras, fordi den helhjertet tilslutter sig opfattelsen af, at „der er ikke noget alternativ“ til den evigt ekspanderende markedsøkonomis styre. Men nu taler den til gengæld om „kamp om værdier“. Det er ikke nok at gennemføre privatiseringer: at lade Arriva køre tog og ISS drive plejehjem. Folk skal ikke alene bøj sig for kapitalens magt og dens økonomiske logik. De skal for alvor mene, at enhver tro på noget fælles er stivnet og gammeldags, og at fremtiden er frihed for enhver til at buldre så hurtigt og hensynsløst ud ad motorvejen som man kan, og overhale så mange andre undervejs som muligt.

De nordiske lande har gennem det seneste århundrede udviklet samfund, der på mange områder bygger på den såkaldt „gammeldags“ fællesskabstænkning. Det er de selvfølgelig ikke ene om at have. Men de fik skabt samfund, der også set med omverdenens øjne udgør en enhed, og et system, der er klart genkendeligt og unikt i forhold til andre lignende lande. At se EU og globaliseringen som en modsætning til, og trussel imod, nogle grundlæggende træk i denne „nordiske model“ er ikke et skræmmebillede, paranoide unionsmodstandere har fundet på. Nogle unge liberale „løver“ i Danmark fra regeringspartiet Venstre har netop udsendt et manifest i ti punkter, hvor det kræves at regeringen går endnu videre, end den indtil nu har gjort, med at forvandle det, de kalder „socialstaten“ til en „minimalstat“: skatterne skal sænkes, overførselsindkomsterne må ikke øges og „folk skal lære at tage mere ansvar for sig selv“. Dette opråb bakkes op af flere samfundsdebattører

– og at idéerne ikke udelukkende er fostret i Venstres partilokaler bliver klart, bl.a. når professor David Gress i Berlingske Tidende den 24. juli skriver at:

„Teseerne er ikke radikale. Deres forfattere har såmænd kun husket tre ting, der er afgørende for landets fremtid i et integreret Europa og en globaliseret verden. For det første, at frihed er bedre end formynderi, og at det kun er ved at opfostre selvstændige, ansvarlige borgere, at samfundet kan overleve som andet end en føjelig hob af almissemottagere udsat for magthavernes forgodtbefindende.“

Man må medgive, at Gress tydeliggør forskellen på vores traditionelle syn på samfundet og det syn, en „fremtid i et integreret Europa“ vil kræve.

Andre systemtro meningsdannere, i hvert fald i Danmark, har på anden vis i snart mange år gjort en dyd af at nedgøre det nordiske og sætte spørgsmålstegn ved det – som påvist ikke mindst af Knud P. Pedersen i hans bog og appel „Brug Norden“. Det „nordiske“ har aldrig været en realitet, hævdes det igen og igen i medierne; kun en drøm eller en konstruktion fra roman-tikkens glansperiode i 1800-tallet.

Til belysning af det nordiske og af, hvad det kan bruges til, kan man starte med at se på, hvad det er, de systemtro er så utrygge ved.

Idémæssig baggrund:

Ved åbningen den 26. februar 2002 af det EU-Konvent, der netop har barslet med sit forslag til en ny grundlov for EU, udtalte formanden, den tidligere franske præsident Valéry Giscard d'Estaing, at „Vi må ikke glemme, at

Jesper Morville er formand for Frit Norden og ansat i Folkebevægelsen mod EU

vort kontinent siden den græsk-latin-ske oldtid og indtil oplysningstiden har ydet tre grundlæggende bidrag til menneskeheden: fornuft, humanisme og frihed“!

Al respekt for både antikken og for de mange efterfølgende århundreder. Men konventsformanden vrøvler. De næsten 2000 år, han taler om, var – indtil oplysningstiden – kun i yderst ringe grad præget af fornuft og humanisme – og slet ikke af frihed. Oplysningstiden selv styredes også håndfast af enevældige monarker. Men den gjorde op med megen gammel overtro og mange standsprivilegier, der havde overlevet sig selv, og banede derved vej for den frihedstrang, der første gang stak hovedet frem under Den franske Revolution. Men de store folkelige frihedsbevægelser i 1800-tallet hentede ikke blot deres næring herfra, men nok så meget fra den romantik, der slog igenem i 1700-tallets sidste år.

Forskellen mellem oplysningsfilosofien og romantikken er først og fremmest, at oplysningsfilosofien opererer med nogle universelle og abstrakte frihedsrettigheder for det enkelte menneske (den amerikanske og den franske menneskerettighedserklæring); den romantiske tankegang opererede med fællesskaber: hvis befolkningerne skulle frigøres og de forældede enevoldsregimer afløses af demokrati, krævede det folkelige fællesskaber, på grundlag af fælles sprog og kultur, som bærere af magten over samfundet. Forskellen blev klar under Napoleonskrigene: De franske hære kom med deres revolutionære love og universelle menneskerettigheder, som de troede, at alle de erobrede ville opfatte som en befrielse. Og de blev mødt af folk, først og fremmest i Tyskland, for hvem den

nyvakte frihedstrang især betød et ønske om at indrette sig på egne vilkår – ikke blot efter nogle abstrakte universelle idéer.

Der er intet i vejen med universelle, individuelle menneskerettigheder. Men det er der heller ikke med folks ret til at indrette sig forskelligt; deres ret til selvbestemmelse. Ideelt set supplerer de to tanker hinanden. Og de er begge fælles europæiske. Men de har optrådt i mange former og blandinger og med varierende styrke og effekt i forskellige dele af Europa. Andre faktorer, politiske, militære og økonomiske, har også gennem de sidste 250 år spillet ind og gjort, at den politiske kultur på mange måder varierer kraftigt fra land til land i Europa.

Forskellige veje og vilkår

Frankrig blev med vold og magt en samlet og centraliseret stat under en række enevældige konger. Den følgende periode, oplysningstiden, var landets absolutte storhedstid, politisk og kulturelt. Det kunne være en årsag til, at Giscard d'Estaing anser oplysnings-tiden for kulminationen af europæisk kultur som sådan, og ikke ønsker at tale om de efterfølgende perioder. Men den efterfølgende periode, romantikken, og dens tanker om folkelige fællesskaber og disses ret til selvbestemmelse, var som nævnt en nødvendig kilde til de demokratiske gennembrud på næsten hele kontinentet i midten af 1800-tallet. Disse ideer kunne også udarte sig til nationalisme af den aggressive slags, og som så meget folkeligt skabte de uro og ballade. Derfor foretrækker Giscard at ignorere dem.

Tyskere og italienere levede i splittede småstater og blev inspirerede af de nationale strømninger til at kræve store samlede enhedsstater. I de nordiske lande derimod dukkede de nationale vækkelser op i en situation, hvor to store eksisterende stater, Danmark-Norge (med Island og Grønland) og Sverige-Finland, blev til mange mindre: I efterdønningerne af Napoleonskrigene blev Finland og Sverige skilt fra hinanden, og det samme gjorde Norge og Danmark.

Det er to fundamentalt forskellige situationer i hhv. Norden og Central- og Sydeuropa, og det medførte vidt forskellige anvendelser af de friggørende muligheder i romantikkens

tankegods. Det var med til at udvikle forskelle i de politiske kulturer.

Det er jo en kendt historie, at i de nordiske lande måtte man koncentrere sig om at anvende de formindskede menneskelige og naturlige ressourcer bedre – ved hjælp af folkehøjskoler, reform af landbrug og landbrugsproduktion o.s.v.. De, der hævder, at denne opfattelse af den nordiske udvikling er „romantik og nationalisme“ overser, at reformerne rummede ligeså meget oplysning som de rummede nationalfølelse. Og det lykkedes, i Danmark især takket være Grundtvig, både at oplyse og skabe bevidste nationale fællesskaber – i takt med at folkestyret udvikledes.

Kritikerne overser også, hvad der egentlig ligger i romantikkens tanker. Som afslutning på denne lidt filosofiske indledning vil jeg citere den engelske historiker E.P.Thompson, en af lederne af den engelske anti-atomvåbenkampagne CND, der konstaterer, at „i den romantiske tradition findes der betydeligt stærkere stof til at yde kapitalismens „common-sense“ modstand, end man normalt tillægger den.“ (*New Left Review* 99, 1976)

Med andre ord: der er også værdier, man ikke kan gøre op i penge, som betyder noget for mennesker og samfund; kulturelle værdier i bred forstand.

Her er vi nok ved en af sagens kerner, og en af forklaringerne på, at de varmeste EU- og globaliseringstilhængerne med deres kapitalistiske common-sense har så travlt med at nedgøre alt vores „romantiske nonsens“.

Effekt af EU

Konsekvensen af et demokratisyn, der negligerer alle forestillinger om fællesskaber og fælles handlinger, og centraliserer beslutningerne langt fra almindelige mennesker, er at folk hen ad vejen mister interessen for samfundets anliggender og holder op med at blande sig. Et eksempel, der nok fortæller lidt om konsekvenserne af de forskellige demokratiopfattelser, er at i Danmark er ca. 82% af arbejderne organiserede; i Frankrig er det ca. 8,4%. At vi i de nordiske lande har tradition for at løse faglige spørgsmål gennem forhandlinger mellem arbejdsmarkedets parter selv, mens man bl.a. i Frankrig har tradition for at løse sådanne spørgsmål gennem lovgivning ovenfra, kan være med til at forklare den højere organiseringsprocent i

Danmark. Men EU-modellen med lovgivning (Giscard d'Estaings højst priste oplyst enevælde?) frem for forhandlinger mellem de berørte parter vinder mere og mere indpas i Danmark, jo flere afgørende samfundsmæssige områder, EU får magt til at blande sig i. Og antallet af organiserede arbejdere – og af medlemmer af politiske partier og foreninger – falder. Det er en selvforstærkende proces.

Når man tænker på, hvor hårdt store grupper i samfundet har måttet kæmpe for at fravriste magthaverne indrømmelser og få skabt et anstændigt samfund, og hvor afgørende en fælles optræden har været, bliver man forarget over den arrogance, de „moderne“ EU- og globaliseringsfanatikere som David Gress udviser, når der fables om „almissemodtagere udsat for magthavernes forgodtbefindende“. Det er lige præcis, hvad de folkelige bevægelser i de nordiske lande aldrig har været.

Opgaver for Norden

EU's økonomiske og monetære union, ØMUen, er en traktatfæstelse af den egoistiske model, i modsætning til fællesskabsmodellen. Beskæftigelses hensyn vejer ikke tungt i den økonomiske politik, ØMU-landene er forpligtede til at føre. En umiddelbar opgave for det nordiske er derfor at gøre alt menneskeligt muligt for at udfaldet af den svenske folkeafstemning om deltagelse i ØMUen bliver et stort NEJ. Det må understreges, at ØMUen ikke blot handler om økonomisk politik, endsiges om vekselgebyrer. ØMUafstemningen handler om samfundskultur, og om bevarelse af nogle grundlæggende træk i en samfundsopfattelse, der i generationer har fungeret godt i de nordiske lande. Ved at få konsolideret en euro-fri zone omfattende både Norge, Island, Sverige og Danmark (og Storbritannien) får man slået sprækker i EU's monolitiske struktur og tænkning. Det vil i det mindste give nogle muligheder for videreudvikling (eller genoplivning) af en nordisk model – som et hårdt tiltrængt modspil til „kapitalismens common sense“. Det er en kulturkamp, som alle demokrati-bevægelser og globaliseringskritiske bevægelser er naturlige allierede i, men som de nordiske bevægelser på dette Folkemøde bør have som deres primære opgave.